

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Кушнір Тетяни Іванівни**
з теми „**Формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у
процесі вивчення синтаксису**”,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Інноваційні процеси, що відбуваються сьогодні в системі педагогічної освіти, порушують проблему пошуку резервів підготовки високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості, яка має внутрішній потенціал для подальшого самовдосконалення й самореалізації. Нині інтенсивно формуються концептуальні засади національної системи освіти, апробуються нові підходи до вивчення різних навчальних предметів, зокрема й рідної мови, розробляються і затверджуються предметні стандарти, змінюється зміст навчання. Сучасна освітня парадигма потребує організації навчання на основі компетентнісного підходу, що став новим концептуальним орієнтиром для навчальних закладів, зумовив трансформацію набутих учнями знань, умінь і навичок в компетентності, активізував інтелектуальний і культурний розвиток особистості, формування в неї здатності швидко реагувати на вимоги суспільства.

Освітні реформи, що відбуваються в Україні, співвідносні й із глобальною метою – входження людини в соціальний світ і продуктивною адаптацією в ньому – і викликають необхідність переходу до соціально інтегрованих результатів навчання. Це означає зміну пріоритетності результатів навчання, до яких, крім набутих знань і вмінь, зараховують продуктивні способи діяльності, спроможність послуговуватися знаннями в щоденному житті, креативність і мобільність їх застосування. Відповідно стає важливою не сума знань, а сформовані компетентності.

У цьому контексті автор дослідження справедливо підкреслює, що у сучасному суспільстві особливої ваги набуває проблема формування граматичної компетентності як одного з провідних складників мовної підготовки й розвитку особистості, що забезпечує ефективне використання досвіду спілкування в різноманітних сферах діяльності. У нормативних документах відображено ті зміни, що відбулися за останні десятиліття в освіті України, посилено практичний аспект навчання мови в основній школі, визначено вимоги до формування компетентностей учнів, окреслено орієнтири в досягненні результатів навчання. Відтак постає необхідність удосконалення методики навчання синтаксису на уроках української мови у 8 – 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Важливість рецензованої дисертації також підтверджена такими чинниками: об'єктивною потребою формування граматичної компетентності у процесі вивчення синтаксису у 8 – 9 класах, утвердженням компетентнісної

парадигми на всіх етапах мовної освіти, нерозробленістю методики формування граматичної компетентності учнів основної школи.

Робота виконана відповідно до наукової теми кафедри української мови Інституту філології „Лінгводидактичні засади формування мовнокомунікативної компетентності студентів в умовах університетської освіти”. Тому вважаємо, що тема дисертації Кушнір Тетяни Іванівни актуальна, суспільно й науково важлива.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Робота змістовна, ґрунтовна, усебічно осмислена, логічно структурована. У ній послідовно, в органічному взаємозв'язку розкрито теоретико-методологічні засади формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису.

Аналіз дисертації дає змогу стверджувати, що викладені в ній наукові положення докладно обґрунтовані. На основі глибокого вивчення досліджуваної проблеми й переосмислення деяких положень дисертантка правильно визначила об'єкт, предмет, мету дослідження.

Поставивши собі за мету розробити й теоретично обґрунтувати методику формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису, Тетяна Іванівна правильно визначила вихідні положення дослідження, його завдання та методи. Це дозволило реалізувати поставлену мету.

Структура дисертації відбиває послідовність розв'язання поставлених завдань на різних етапах дослідження. Зокрема, у першому розділі „Теоретичні основи методики формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису” обґрунтовано сутність поняття „граматична компетентність учнів 8 – 9 класів”, визначено психолого-педагогічні передумови формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису, схарактеризовано лінгводидактичні засади формування граматичної компетентності учнів.

На схвальну оцінку заслуговує ґрунтовний теоретичний аналіз філософських, психолого-педагогічних досліджень, котрі стали засадничими в розкритті лінгводидактичного аспекту формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису.

Глибини, чіткості й логічної виразності рецензованій праці додає посправжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. Тетяна Іванівна уточнює, коригує або пояснює значення багатьох наукових термінів, уникає некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Такими, зокрема, є „компетенція”, „компетентність”, „мовна компетентність”, „мовленнева компетентність”, „комунікативна компетентність”, „граматична компетентність” та ін.

Ретроспективний аналіз наукових досліджень дав змогу Т.І. Кушнір визначити ключове поняття дисертації – „граматична компетентність учнів 8 – 9 класів”. Поділяємо думку автора, що граматична компетентність є здатністю користуватися синтаксичними поняттями (предикативністю,

синтаксичними засобами зв'язку в реченні й тексті, способами розрізнення членів речення); оперувати знаннями про основні форми реалізації відношень між підметом і присудком, про основні ознаки синтаксичної структури речення (інтонаційне оформлення речення, відносна завершеність висловлення), про типи та класифікаційні ознаки речень, способи вираження головних і другорядних членів речення, структурно-семантичні типи речень, а також стилістичну роль синтаксичних одиниць.

Виправданою є увага дослідниці до класифікації вправ з української мови, зокрема обґрунтованим нам видається твердження: „з переліку вправ і завдань, запропонованих дослідниками, під час вивчення синтаксису доцільно вибирати такі, що забезпечують ефективну роботу із синтаксичним матеріалом. Виконання вправ у процесі вивчення синтаксису повинно мати системний характер, тобто не тільки здійснюватися систематично, а й звертатися до системно зорганізованого матеріалу” (с. 70).

У другому розділі – „Теорія й практика роботи над формуванням граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису” – проаналізовано навчальні програми, підручники, посібники, методичну літературу, вивчено й узагальнено практику формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису, виявлено рівні сформованості граматичної компетентності на основі результатів констатувальних зрізів.

Особливої уваги заслуговує ґрунтовний аналіз чинних програм з методики навчання української мови, підручників і методичних посібників, дисертаційних праць з проблеми дослідження. Це дало змогу Тетяні Іванівні дійти висновку, що аналіз чинних програм, підручників, науково-методичних джерел і спеціальних досліджень підтверджує актуальність і важливість створення методики, необхідність розроблення цілісної системи вправ і завдань, добору ефективних методів, прийомів, форм і засобів, що сприяють формуванню граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису (с. 102).

З метою визначення критеріїв і рівнів сформованості граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису, виділення вмінь і навичок, що підтвердять ефективність використання запропонованої методики, було здійснено констатувальний зріз. Це уможливило методично правильно організувати експериментальне навчання.

Третій розділ роботи „Експериментально-дослідне навчання за пропонованою методикою” відбиває процес організації та проведення експериментально-дослідного навчання за пропонованою методичною системою. Представлена в ньому експериментальна програма має чітку структуру й серйозне теоретичне доведення, містить усі складники для повноцінного й ґрунтовного дослідження (мету, завдання, результати моніторингових зрізів тощо).

Програма дослідного навчання складається з чотирьох логічно виважених етапів, що мали конкретну мету, систему різноманітних за

змістом і характером вправ, які забезпечували формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису.

Особливий інтерес викликають такі методи і прийоми навчання, використані під час формувального етапу експерименту: аналіз смислових відношень у словосполученнях, реченнях; спостереження за практичним застосуванням різних синтаксичних конструкцій в усному й писемному мовленні; трансформування, відтворення, редагування, продукування власних висловлювань; проблемні, творчі завдання.

Експериментальна частина дисертації свідчить про сумлінну практичну перевірку висунутого припущення. Ефективність розробленої методики підтверджена результатами аналізу виконаних учнями завдань, проведених в експериментальних і контрольних групах.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів.

Оцінювання новизни й достовірності досліджень

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що характеризують новизну її дисертації, є такі:

- розроблення й обґрунтування методики формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису;
- витлумачення поняття «граматична компетентність учнів 8 – 9 класів»;
- обґрунтування лінгводидактичних засад формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів основної школи в процесі вивчення синтаксису;
- визначення критеріїв та рівнів сформованості граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів;
- доведення доцільності реалізації методів, прийомів, видів і форм роботи із синтаксису, спрямованих на формування граматичної компетентності на уроках української мови.

Подальшого розвитку набули лінгводидактичні умови формування граматичної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджено у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів.

Матеріали дисертаційної праці пройшли достатню апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а теоретичні і практичні аспекти дослідження Т.І.Кушнір докладно висвітила в значній кількості публікацій.

Ознайомлення з текстом автореферату дає змогу стверджувати, що в ньому відбито основні положення, зміст і висновки дисертаційної праці. Зміст автореферату та основні положення дисертації ідентичні.

Практичне значення отриманих результатів

Результати дослідження Т.І. Кушнір є важливим і відчутним внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, визначаються спрямованістю на підвищення ефективності навчально-виховного процесу і вдосконалення методики навчання синтаксису української мови. Запропонована методика формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису може бути використана вчителями-словесниками в загальноосвітніх навчальних закладах для вдосконалення чинних програм і підручників з української мови, створення методичних посібників, у практичній роботі вчителів для підвищення їхньої кваліфікації в системі післядипломної освіти, у підготовці факультативних курсів, проведенні лекційних курсів, практичних занять із методики навчання української мови у вищій школі.

Багаторічний доробок Тетяни Іванівни, викладений у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях, можуть стати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

Дискусійні положення й зауваження

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до її окремих аспектів, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. Ми переконані, що в підрозділі 1.1. „Суть поняття „граматична компетентність” варто було розкрити напрями розвитку методики навчання граматики в ретроспективі, що дало б змогу виокремити провідні тенденції у формуванні граматичної компетентності учнів, виокремити з-поміж них продуктивні.

2. На жаль, у роботі спостерігається термінологійна невизначеність: так трансформацію автор на стор. 193 зараховує до методу, а на стор. 194 – до прийому навчання. Крім того, у підрозділі 3.1. (стор. 152-153) Т. Кушнір на основі розроблених у лінгводидактиці класифікацій вправ виділяє такі вправи й завдання, що сприяють формуванню граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису: за дидактичною метою, за формою, за рівнем творчо-пізнавальної діяльності, однак у цьому ж розділі на стор.158-159 зазначає, що „У дисертації представлено такі види вправ і завдань для формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису, як: аналітичні, репродуктивні, конструктивні, продуктивно-творчі”. З огляду на це незрозуміло, які все ж таки вправи були ефективними під час експериментально-дослідного навчання.

3. У підрозділі 1.3. дисертантка зазначає: „Аналіз методичної літератури засвідчив, що для формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису ефективними є такі <...> **засоби** навчання (підручник, схеми, дидактичний матеріал, посібник, тексти, індивідуальні картки, електронні посібники, словники, вправи тощо)” (с. 67), проте в дисертації не доводить їхню методичну доцільність.

4. На нашу думку, логічним було б винести завдання, використані під час констатувального етапу експерименту, в додатки. Крім того, помилковим нам видається представлення їх як тестових.

Зазначені зауваження до дисертаційної праці здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують її значення і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть бути темою дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом наукової перспективи автора.

Порушена дисертанткою проблема і шляхи її вирішення спонукають до роздумів, полеміки, що підтверджує наукове значення дисертаційної праці, її актуальність і важливість для організації навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх закладах.

Загальний висновок

Дисертація Кушнір Тетяни Іванівни „Формування граматичної компетентності учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення синтаксису” є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і практичні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв’язувати складні наукові й прикладні проблеми.

За рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертація відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а розроблені в ній теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії та методики навчання української мови. Кушнір Тетяна Іванівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови та
методик викладання
декан історико-філологічного факультету
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем’янчука

Т.Л. Груба

